

Frumusețea în viziunea biblică

„Frumosul este măreția adevărului”, spunea Platon; geniul limbii grecești a împlinit această afirmație născocind un termen unic, *kalokagathia*, care face din bine și frumos versanții aceleiași culmi. Pe ultima treaptă a sintezei, cea oferită de *Biblie*, adevărul și binele se oferă contemplației, via lor simbioză marcând integritatea ființei și făcând să țâșnească frumusețea.

„Pasărea pe ram, crinul în câmpie, cerbul în pădure, peștele în mare, nenumărați oameni voioși strigă cu bucurie: Dumnezeu este dragoste. Iar în străfunduri, purtând parcă toate aceste voci ca basul limpedele sopran, se aude, *de profundis*, glasul celor sacrificai: Dumnezeu este Dragoste!”¹

Cei jertfiți, martirii, acești „prieteni răniți ai Mirelui”, care „se fac priveliște îngerilor și oamenilor”, reprezintă acordurile fundamentale din nemărginitul cântec al mântuirii. Domnul pune spicele secerate în grânarul împă-

¹ Kierkegaard, *La note de 1852*, Bohlin, 1941, p. 251.

răției Sale. Tradiția vede în acest lucru apropierea de Hristos întru Frumusețe; Nicolae Cabasila, marele liturgist al veacului al XIV-lea, o spune, vorbind despre „cei care au știut să iubească, mai presus de orice, suprema frumusețe”¹, sămânța dumnezeirii, „*agapé* înrădăcinată în suflet”².

Scoțând lumea din netecmire, Creatorul, ca dumnezeiesc poet, a compus „Simfonia Sa în șase zile”, *Hexaemeronul* și, cu fiecare din actele Sale, El a văzut că „era *frumos*”. Textul grecesc al istoriei biblice spune: *kalon* – frumos, și nu *agathon* – bun. Cuvântul evreiesc înseamnă și bine, și frumos. Pe de altă parte, verbul a crea este conjugat în ebraică la modul perfectiv: lumea a fost, este și va fi creată până la desăvârșirea sa. Ieșind din mâinile lui Dumnezeu, germenul este deja frumos, dar își cere împlinirea, istoria atât de zbuciumată și de tragică de sinergism al lucrării dumnezeiești și omenеști. După Sfântul Maxim Mărturisitorul, împlinirea frumuseții celei dintâi întru Frumusețea desăvârșită are loc în împărăție, al cărei nume îl și primește.³

Tradiția face aici o precizare importantă. Un mare înduhovnicit al veacului al IV-lea, Evagrie Ponticul, comentând varianta la *Tatăl nostru* din Evanghelia după Luca, în care, în loc de „împărăție” se citește „să vină Duhul Tău cel Sfânt”, spune: „Împărăția lui Dumnezeu este Duhul Sfânt; ne rugăm Tatălui să-L facă să pogoare asupra noastră”⁴. În conformitate cu Tradiția, Evagrie consideră astfel Împărăția și Duhul Sfânt ca fiind identice.

Prin urmare, dacă Împărăția contemplată este Frumusețea, a Treia Persoană a Treimii Se arată a fi *Duhul*

¹ M. Lot Borodin, *N. Cabasila*, 1958, p. 156.

² Sfântul Ioan Hrisostomul, *Ibid.*, p. 155.

³ *Myst.* 23; *P.G.* 91, 701 C.

⁴ *Le traité de L'Oraison*, I. Hausherr, Paris, 1960, p. 83.

Frumuseții. Dostoievski a înțeles foarte bine acest lucru: „Duhul Sfânt, spune el, este cuprinderea nemijlocită a Frumuseții”, comunică măreția Sfințeniei. De aceea, după Sfântul Grigorie Palama, în sânul Treimii, Duhul este „veșnica bucurie... în care Cei Trei binevoiesc împreună”¹. Binecunoscuta Troiță a lui Rubliov ne oferă viziunea pătrunzătoare a acestei Frumuseții dumnezeiești.

Dogma trinitară arată că: dacă Fiul este Cuvântul pe care Tatăl Îl rostește și Care Se întrupează, Duhul este Cel prin care Se manifestă, Cel datorită căruia poate fi auzit și care ne dă posibilitatea să-L aflăm în Evanghelie; El Însuși rămâne însă ascuns, tainic, tăcut, El *nu va vorbi de la Sine* (Ioan XVI, 13). Persoana Lui se ascunde în însăși epifania Sa: „Nimeni n-ar putea spune ce este Numele Tău, atât de râvnit și de-a pururi rostit.”²

Lucrarea Sa, ca Duh al Frumuseții, este o „poezie fără cuvinte”. Spre deosebire de Cuvânt, Evanghelia Duhului Sfânt este vizuală, contemplativă. Când Se descoperă, este „degetul lui Dumnezeu”, care zugrăvește icoana Ființei cu Lumina necreată. În pragul Înțelepciunii neasemuite a lui Dumnezeu, datorită Lui poate fi contemplată Frumusețea sofianică a Sensului pe care-l zidește ca Templu cosmic al Slavei.

„Ceea ce cuvântul spune, imaginea ne arată în tăcere”, „ceea ce am auzit spunându-se, am văzut”, arată Părinții celui de-al șaptelea Sinod despre icoane. Or, întrucât „nimeni nu poate spune: Iisus este Domnul, dacă nu o face stăpânit fiind de Duhul Sfânt”³, nimeni nu-și poate repre-

¹ *Cap. phys.*, 37.

² Sfântul Simeon Noul Teolog, *Hymne à l'amour divin*, în „La vie spirituelle”, 27, 1931, p. 201.

³ *I Cor.* XII, 3.

zenta chipul Domnului decât răpit fiind în Duhul Sfânt. El este Iconograful dumnezeiesc. Ritualul târnosirii Bisericii subliniază acest atribut al Duhului. Troparul glasului al IV-lea cântă desăvârșirea formei potrivite venirii Frumosului: „Precum în înalături ai întins măreția cerului, așa și aici pe pământ ai dezvăluit *frumusețea* sfântului locaș al slavei Tale.” Urmează apoi epicleza: „...prin negrăita Ta dragoste de oameni [...] făptura a primit ca chip al noii legături descoperirea întru lumină a lui Dumnezeu (*theophania*) de la Muntele Sinai, minunea rugului aprins și templului marelui Solomon; Te rugăm fierbinte, trimite asupra noastră și asupra moștenirii Tale Duhul Tău cel Sfânt” – *iubit-am frumusețea casei Tale, Doamne (Psalmi XXV, 8).*

Atributele binecunoscute ale Duhului sunt Viața și Lumina. Aceasta din urmă este, înainte de orice, putere de revelație și de aceea *Deus revelatus* Se numește Dumnezeu Lumină. Puterea Sa *luminează pe tot omul care vine în lume*: (Ioan I, 9) și, după Sfântul Simeon, „îi transformă în lumină pe cei pe care-i luminează”. Mai mult, este izvorul oricărei cunoașteri: *Întru Lumina Ta vom vedea Lumină*¹ (Psalmi XXXV, 9).

Există, desigur, „puncte de vedere” întotdeauna partiale, deci deformatoare, alături de imaginea integrală care face din om, după expresia Sfântului Macarie², un „ochi unic” și imens, pătruns de lumina dumnezeiască. Sfântul Grigorie al Nyssei ne îndeamnă „să privim cu ochiul porumbiței”, iar Sfântul Maxim Mărturisitorul, „cu ochiul lui Dumnezeu”: „Așa cum în centrul cercului se află acel punct unic în care sunt încă nedespărțite toate dreptele ca-

¹ Redactarea evangheliilor și icoana sunt plasate după Iluminarea de la Rusalii.

² *Om.*, 1, 2.

re pornesc din el, la fel și cel care a fost socotit vrednic de a ajunge la Dumnezeu cunoaște în El, printr-o știință simplă și fără concepte, toate ideile lucrurilor create.”¹ „Fără concepte” înseamnă cuprinderea intuitivă și contemplativă, de aceea iconografii predică „postirea ochilor”², care te învață din nou contemplarea.

Pe plan optic deja, ochiul nu mai percepe obiectele, ci lumina reflectată de acestea. Obiectul nu este vizibil decât pentru că lumina îl face strălucitor. Ceea ce se vede este lumina care se unește cu el, nuntește, ca să spunem așa, și îi ia forma; îl înfățișează și îl descoperă. Interacțiunea tainică dintre cărbune și lumină produce diamantul, frumusețea. După o veche credință populară, raza care străpunge noaptea unei scoici dă naștere perlei³. Spațiul nu există decât prin lumina care face din el matricea oricărei vieți. În acest sens, viața și lumina se identifică. Lumina dă viață oricărei ființe, făcând din ea pe cel care este prezent, pe cel ce îl vede pe celălalt și este văzut de acesta, pe cel care trăiește cu și „pentru celălalt”, existând unul în altul. Dimpotrivă, Iadul, *Hadesul* grecesc sau *Shéolul* evreiesc semnifică acel loc întunecat unde singurătatea reduce ființa la extrema sărăcie a solipsismului diavolesc în care nici o privire nu se încrucișează cu alta. *Apostegmele* copiate ale lui Macarie cel Bătrân oferă o pătrunzătoare descriere a acestei singurătăți. Captivii sunt legați spate în spate și doar o imensă milă a celor vii le aduce un moment de odihnă: „Doar cât ai clipi din ochi ne vedem fețele...”

¹ Jean Hani, *Le symbolisme du Temple chrétien*. Paris, 1962, p. 126.

² Sfântul Dorothei, *Învățăături folositoare pentru suflet*.

³ Pentru Sfântul Efrem Sirul, perla evocă botezul cu apă și focul, deoarece este rodul unirii apei cu focul-lumină. Sfântul Macarie vorbește despre „Perla cerească”, imaginea Luminii divine; în parabola evanghelică ea reprezintă Împărăția.

După istoria biblică a creației lumii, la început „a fost o seară și a fost o dimineată; aceasta a fost ziua”. *Hexaemeronul* nu cunoaște noaptea. Întunericul și noaptea nu sunt făcute de Dumnezeu; pentru moment, noaptea nu este decât un semn al neființei, neantul abstract „despărțit” de ființă prin natura sa. Dimineata și seara marchează succesiunea evenimentelor, desemnează progresia creatoare și nu formează decât ziua, dimensiune a luminii pure. Contrariul său, noaptea, nu este încă puterea adevărată a tenebrei; noaptea, în sensul ioaneic, nu apare decât în cădere.

Ea nu este o simplă și pasivă absență a luminii. Psihatrii știu că orice „pasivitate” aparentă ascunde o surdă și activă rezistență. Întunericul de care e vorba este o fugă deznădăjduită în sine, căci, neputincios să se sustragă Luminii, pentru a se ascunde se acoperă de o vinovată obscuritate, manifestă o atitudine demonică și conștientă de negare și refuz.

În timpul Cinei de Taină, foișorul este inundat de lumină, deoarece Hristos se află în mijlocul apostolilor. În acest moment, satana intră în Iuda. De acum acesta nu mai poate rămâne în cercul de lumină: *el iese grabnic*. Atât de sobru când e vorba despre detalii, Ioan remarcă: *și era noapte*. Vălurile nopții îl cuprind pe Iuda și ascund înfricoșătoarea taină a comuniunii sale cu satana.

Prima zi a creației, spun Sfinții Părinți, nu este *prôti*, ci *mia*, nu este prima, ci cea una, unica, nerepetabilă. Este *alfa* care poartă deja în sine și-l cheamă pe al său *omega*, a Opta Zi a armoniei finale – Pleroma.

Această primă zi este răsunetul voios al Cântării Cântărilor a Domnului Însuși, țâșnirea fulgerătoare a lui „Să fie lumină!” Această lumină nu este un fenomen optic.

Acesta va apărea abia în a patra zi, odată cu soarele astronomic. Lumina dintâi, „de la început” în sens absolut, *in principio*, este revelația cea mai tulburătoare a Feței lui Dumnezeu. „Să fie Lumină!” înseamnă pentru lumea în germen: să fie Revelație și deci ca Revelatorul, *Duhul Sfânt, să vină!* Tatăl își rostește Cuvântul și Duhul Sfânt îl manifestă. El este *Lumina Cuvântului*. Ea-L revelează pe Dumnezeu ca Tu absolut și-I dă naștere Celui care-L ascultă și Îl contemplă, a doua lumină țâșnită din Lumină și pusă ca alt eu al Său și oglindă în lumina-revelație-comuniune.

Chiar și după cădere „lumina strălucește în întuneric”. Ea nu strălucește doar pentru a străluci, ci metamorfozează noaptea în neînserată zi. *Lumina Ta va răsări în noapte și întunericul Tău fi-va ca miezul zilei (Isaia LVIII, 10). Luminătorul trupului este ochiul; dacă ochiul tău este curat, tot trupul tău va fi luminat (Matei VI, 22)*. Tradiția isihastă arată metoda reculegerii tăcute și știința iluminării. „Cei desăvârșiți își sporesc, în mod tainic, cunoașterea celor divine nu numai prin Cuvânt (Logos), ci și prin lumina Cuvântului (Duhul Sfânt)...”

Pe culmile sfințeniei, ființa umană „devine, într-o anumită măsură, lumină”¹. Astfel, un Serafim de Sarov se înveșmântează cu raze și strălucește. Numit „cel prea asemeni”, este icoana vie a Dumnezeului-Lumină. Sfântul Grigorie al Nyssei descrie urcușul sufletului care înțelege: „Ai devenit frumos apropiindu-te de lumina-Mi.” Omul este tras spre cele înalte, „cade în sus”, s-ar putea spune, și atinge nivelul frumuseții divine. A fi în lumină înseamnă a fi într-o comuniune lămuritoare care descoperă imagi-

¹ Grigorie Palama, *Omilii despre înfățișarea Maicii Domnului la Templu*.

nile ființelor și lucrurilor, le cuprinde *logos*-urile conținute în gândirea divină și inițiază astfel în integritatea lor desăvârșită sau, altfel spus, în frumusețea lor de Dumnezeu voită.

Apocalipsa este la sfârșit, dar și la început. Lumina primei zile este obiectul, dar și organul viziunii. Ca și în acest prim timp al Creației, „veacul ce va să fie formează în întregime o singură zi, Marea zi”, spune Sfântul Grigorie al Nyssei. Într-adevăr, după cum aflăm din Apocalipsa, *noapte nu va mai fi; și oamenii nu au trebuință de lumina lămpii sau de lumina soarelui, pentru că Domnul Dumnezeu le va fi lor lumină și vor împărăți în vecii vecilor* (XXII, 5).

Eu sunt alfa și omega... începutul și sfârșitul. Cercul revelației cuprinde diferențierea și în același timp identitatea perfectă a tuturor elementelor sale. Primul cuvânt al *Bibliei*: „Să fie lumină!” este și ultimul: „Să fie frumusețe!” Omul nu poate decât să devină în întregime o vie doxologie: „Slavă Ție, Celui ce ne-ai arătat nouă Lumina!” *Un singur lucru cer de la Domnul, pe acesta îl postesc: să sălăsluiesc în casa Domnului, în toate zilele vieții mele, să-mi sature ochii cu frumusețea Domnului și să cercetez cu drag lăcașul Său* (Psalmi XXVII, 4). Creația Sa ca Duh al Frumuseții este o „poezie fără contemplarea Frumuseții divine, cuprinzând veșnicia...”

II

Teologia frumuseții la Sfinții Părinți

Istoria legendară a „alegerii credinței” spune că Vladimir, prințul Kievului, pentru a afla cea mai bună credință, a trimis soli la musulmani, la evrei, la latini și la greci. Cele spuse de trimișii săi despre ceea ce au trăit la Constantinopol l-ar fi făcut să se hotărască, fără a șovăi, pentru creștinism, sub forma sa bizantină. Oamenii lui spuneau: „Nu știam dacă eram în cer sau pe pământ, deoarece pe pământ nu se găsește o astfel de *frumusețe*.” Nu e vorba aici de o simplă impresie estetică; povestirea o depășește cu mult: „Astfel, nu știm ce trebuie să spunem, un lucru însă era sigur: că acolo Dumnezeu sălăsluiește împreună cu oamenii.” Tocmai prezența lui Dumnezeu printre oameni este frumoasă; ea este cea care încântă sufletele și le umple de o lumină fără seamăn.

Sfântul Gherman, patriarhul Constantinopolului, spunea că, odată cu Hristos, tot cerul a coborât pe pământ și că sufletul creștin este cuprins pentru totdeauna de această viziune. Cei mai mari dintre Părinții răsăriteni sunt poeți vizionari, iar teologia lor este contemplativă. „Teolog es-